

УДК 94(4) "1945/2006",
94(447).94. 930.85. 069.01

Ірина Нікіміна

НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ГЕРОЇЧНОЇ ОБОРОНИ І ВИЗВОЛЕННЯ СЕВАСТОПОЛЯ: СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. Розглянуто засади і форми використання новітніх технологій у просвітній діяльності Національного музею героїчної оборони і визволення Севастополя.

Ключеві слова: новітні технології, музей, просвітня діяльність.

Аннотация. Рассмотрены основы и формы использования новых технологий в просветительной де-

Актуальність теми дослідження зумовлена пильною увагою сучасних дослідників до рівня використання новітніх технологій у музейній справі. Цей напрям діяльності українських музеїв — виклик сучасності, від того, наскільки вдало вони будуть впроваджуватися у цю галузь, залежить її подальший розвиток та можливість успішно конкурувати з іншими установами розваг. Тому аналіз досвіду впровадження у просвітню діяльність новітніх технологій однієї з найкращих вітчизняних музейних установ, якою є Національний музей героїчної оборони і визволення Севастополя (НМГО і ВС), зможе висвітлити стан та перспективи співдружності музейної справи та технічного прогресу в українських музеях. Метою дослідження є встановлення вагомості внеску НМГО і ВС у справу розвитку новітніх технологій у музейному просвітництві України, формулювання загальних перспектив розвитку такої діяльності в музеї.

Основною підставою для проведення дослідження стали відомості структурних підрозділів НМГО і ВС, звіти про його діяльність за останні десять років, що зберігаються в науковому архіві музею, особисті наукові спостереження. Використана також і деяка музейна література. На жаль, в дослідженні не використані документи державних архівів, тому що воно охоплює сучасний період діяльності

яльності Національного музею героической обороны и освобождения Севастополя.

Ключевые слова: новые технологии, музей, просветительная деятельность.

Summary. An basic, forms, standards of usage new technology in elucidative work in the National museum of heroic defence and liberation of Sevastopol is examined.

Key words: new technology, museum, elucidative work.

НМГО і ВС, і документи щодо нього ще не потрапили до таких установ.

НМГО і ВС — музей історико-художнього профілю, провідна музейна установа міста-героя. Його об'єкти добре відомі як в Україні, так і за її межами. Це — панорама "Оборона Севастополя 1854—1855 рр.", діорама "Штурм Сапун-гори 7 травня 1944 р.", оборонна вежа Малахового кургану, Будинок-музей севастопольських підпільників, собор Рівноапостольного князя Володимира на Центральному пагорбі. Музей проводить вивчення історії м. Севастополя панорамно-діорамного мистецтва з 1783 р, від часу його заснування до нинішніх часів.

За результатами дослідження виявлені підстави для появи та розвитку новітніх технічних засобів у просвітній діяльності НМГО і ВС; встановлені форми та обсяг використання таких засобів у музеї; сформульовані перспективи їх подальшого розвитку в просвітній діяльності НМГО і ВС.

Підставою для початку виходу просвітництва в НМГО і ВС на новий рівень стало масове забезпечення музейних підрозділів та їх співробітників персональними комп'ютерами. Якщо у 2004 р. у музеї було 20 комп'ютерів, то вже 2009 р. їх кількість зросла до 60 одиниць техніки [5]. Крім того, музеєм постійно придбається інша допоміжна техніка (принтери,

сканери). До її використання у різних видах діяльності в НМГО і ВС залучаються не тільки фахівці комп'ютерної справи., а й наукові працівники. Це призводить до зростання рівня комп'ютерних знань серед науковців музею та сприяє розвитку застосування новітніх технічних засобів в ньому, зокрема й у його просвітницькій діяльності. Значну роль у цьому має і поява можливостей щодо сканування музейних експонатів: фото, листівок, документів тощо. Створення цифрової бази музейних предметів дозволяє активно включати їх, наприклад, до виставкової роботи. Обсяг таких робіт постійно зростає. Наприклад, за заявками автора цієї статті, у 2005—2010 рр. було скановано приблизно 100 одиниць музейних предметів і матеріалів науково-допоміжного фонду з історії Балаклави [6]. Крім того, необхідно відзначити появу в 2007 р. у музеї двох цифрових фотоапаратів, яка сприяла швидкому зростанню цифрової бази фотографій з різних сфер життя сучасного м. Севастополя.

Отже, у НМГО і ВС зросла кількість різноманітної комп'ютерної техніки. Але, безперечно, її наявність ще не означає, що вона здійснює великий вплив на просвітню діяльність музею. За результатами дослідження форми впровадження новітніх технологій у просвітню діяльність в НМГО і ВС розподіляються таким чином: створення за допомогою комп'ютерної техніки анотаційного матеріалу для постійних і тимчасових експозицій; створення на підставі цифрової бази документальних музейних предметів пересувних виставок нового покоління, включення їх до тривалих експозиційних проектів; створення за допомогою комп'ютерної програми паур пойнт мультимедійних відеорядків для читання лекцій з історії Севастополя та проведення масових заходів; впровадження на постійних експозиціях (Панорама та Діорама) звукових супроводів та електронних екскурсій; застосування електронної пошти та власного сайту для реклами послуг музею та знайомства з його діяльністю громади, формування зворотного зв'язку з прихильниками музею через віртуальний простір; здійснення на власній техніці підготування музейних видань.

Основна мета створення цифрової бази

даних фондів колекцій — забезпечення додаткових умов для їх збереження. Але її наявність вже шлях до активного включення сканованих джерел до музейного експонування. База ця постійно зростає, на сьогодні вже відскановано більш ніж 50 тис. одиниць. Вона дозволила започаткувати створення пересувних виставок нового покоління, які активно експонуються музеєм у різних установах м. Севастополя. В них більше стали використовуватися копії документів. Однією з перших таких виставок стала оновлена у 2006 р. виставка з історії Кримської війни та оборони Севастополя 1854—1855 рр. (автор Л. В. Яковенко). Також уже у першій половині 2000-х років, у музеї (друк на власних кольорових принтерах, замовлення фото у фотоательє) стали виготовляти великоформатні фотовиставки з найважливіших подій історії Севастополя (наприклад, виставка “Легендарний Севастополь” про сучасне місто), останній подібний проект присвячено історії самого музею та його 50-річчю. Пересувні виставки, великоформатні фотовиставки сприяють розширенню у відвідувачів музею уявлення про історію Севастополя, що дуже важливо для музею, оскільки його основні експозиції хронологічно обмежені 1854—1855 та 1941—1945 роками. Використання сканованих якісних копій дає змогу експонувати документальний матеріал там, де експонування оригіналів предметів неможливе. Так, експозиційні вітрини просто неба на майданчику біля панорами “Оборона Севастополя 1854—1855 років” не створюють умов для експонування оригінальних фото та документів (сонце, волога, ін.). Копії старого зразка (чорно-білі) не завжди стовідсотково відтворювали такі матеріали (наприклад, листівки з краєвидами Севастополя до 1917 р.). Сучасні технології дають можливість створювати копії предметів один в один, що формує у глядачів виставок достеменно уявлення й про сам предмет, і про те, що він відображає. Ці виставки користуються великим попитом у відвідувачів Історичного бульвару. До речі, під час створення у 2007 р. виставки, присвяченої 225-річчю Севастополя [3, 1] для експонування в цих вітринах музеєм був проведений експеримент щодо досягнення більшої три-

валості збереження її експонатів за рахунок ламінування кількох її знімків. Було доведено, що використання ламінування фото дає змогу збільшити захист їх від шкідливих впливів навколишнього середовища [1]. Але, на жаль, поки широко така практика у музеї не розповсюджена. Загалом у музеї досить широко використовують скановані копії в різноманітних виставкових проєктах. Динаміка їх залучення до просвітництва значно перевищує такі показники серед більшості музеїв України, які, на жаль, з недовірою ставляться до такого експонування. Але, як показала практика, саме воно у випадку недостатності музейних приміщень дає змогу наблизити користувача до музейного продукту завдяки пересувним проєктам та виставкам просто неба. У НМГО і ВС це розширює коло ознайомлення відвідувачів музею з різноманітним фондом НМГО і ВС, історією Севастополя, значно покращує якість експозицій музею, наближає його до кращих світових зразків музейництва.

Створення мультимедійних презентацій у просвітницькій діяльності НМГО і ВС почалося з 2006 р. і одним з перших таких заходів став усний журнал «Усе життя — на олтар Вітчизни», присвячений 200-річчю від дня народження адмірала В. О. Корнілова, одного з організаторів першої оборони Севастополя. На сьогодні всі масові заходи у кінопавільйоні музею відбуваються виключно з використанням мультимедійних відеорядків (з останніх: усний журнал «Священна про героїв пам'ять» до 65-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні та 50-річчя діорами «Штурм Сапун-гори 7 травня 1944 р.»). З 2007 р. започатковано створення рядків для просвітницьких лекцій, які на 2010 р. нараховують 7 тем («Листи з фронту», «Севастополь: рік 1917», «Пам'ятники другої оборони Севастополя», «Пам'ятники воїнам, що визволяли Севастополь», «Монети розповідають», «Історія панорамного мистецтва», «Місто, відкрите світові»). Розвиток цієї форми використання нових технологій у лекційному процесі музею ще попереду.

Наповнення постійних експозицій звуковим супроводом, введення електронних версій екскурсій, аудіогіда — досить цікаве викорис-

тання техніки у музейній діяльності. Ці види технологізації експозицій та екскурсійних послуг відвідувачам НМГО і ВС впровадив серед перших музеїв в Україні у співпраці з лабораторією «Динамічні моделі» (м. Севастополь, директор В. Л. Верещагін). В середині 2000-х років з'явилися електронні записи екскурсій в Панорамі (зал, майданчик) і Діорамі. Були записані «озвучення» бойових дій під час першої оборони Севастополя (тривалість 1 хвилина) та під час штурму Сапун-гори 7 травня 1944 р. (тривалість 2,5 хвилини). В 2004 р. під час часткової реекспозиції в першому залі в Діорамі на повністю новому обладнанні було записано відтворення повідомлення Левітана про початок Великої Вітчизняної війни. У 2007 р. було впроваджено озвучення старого радіоприймача на виставці «Севастопольський Колумб» (про життя та діяльність Двічі Героя Радянського Союзу І. Д. Папаніна), з якого лунає текст виступу Папаніна та пісня про полярників. Використання технічних засобів в експонуванні будь-якого музею повинно або гармонійно доповнювати, або розширювати його простір. Приклад виставки про І. Д. Папаніна свідчить, що наведений запис і відтворене світлотехнічними засобами північне сьйво сприяють зануренню відвідувачів у атмосферу освоєння Арктики.

Включення на початку екскурсії «Севастополь у роках Великої Вітчизняної війни» у Діорамі запису повідомлення Левітана та пісні «Священна війна», за особистими науковими спостереженнями, спонукає екскурсантів до співчуття історії міста у 1941—1942 рр. і в 1944 р., емоційно готує їх до сприйняття змісту об'єкта. Велике значення в справі зростання відвідування цього об'єкта зіграло введення електронної версії екскурсії на чотирьох мовах. Завдяки цьому Діораму почали відвідувати невеликі групи англійських туристів, які організуються одним з приватних гідів. Зараз туристи мають можливість прослухати на оглядовому майданчику запис тексту щодо цього твору, його героїв, подій, які цей твір відображає. Крім того, електронні екскурсії як у Діорамі, так і в Панорамі, надають відомості щодо об'єктів і подій, відображених на полотнах творів та у експозиціях, поодиноким

відвідувачам у міжсезонний час, коли складно організувати екскурсійні групи. Записані екскурсії підвищують рівень екскурсійних послуг музею, сприяють наданню необхідної інформації відвідувачам у випадку самостійного огляду його двох головних об'єктів, також доцільному розподілу роботи екскурсовода в час, коли відвідувачів небагато.

Важливе значення у використанні техніки в експозиціях має озвучення бою, особливо, коли його включення гармоніє з канвою екскурсії завдяки спеціально організованому логічному переходу. Так, автором статті з використанням досвіду І. О. Корольової, методиста відділу екскурсійної та науково-методичної роботи, цей перехід до включення “бою” у Діорамі “Штурм Сапун-гори 7 травня 1944 р.” здійснюється таким чином: “К исходу дня 7 мая Сапун-гора была взята, 9 мая освобожден Севастополь, а 10 мая Москва салютом первой категории, 24 залпами из 324 орудий отсалютовала освобождению города. День же 7 мая для участников этих боев запомнился как день, когда от плотности порохового дыма, день казался ночью, а от мощности взрывов чудилось, что сейчас развернется земля и начнется извержение вулкана [4, дод. 1]”. Після цих слів вмикається тумблер. Щодо фонограми бою біля севастопольської панорами, то, на жаль, у пік сезону (велика кількість відвідувачів) його не застосовують, для використання запису потрібно знаходитися на оглядовому майданчику лише одній групі, а це в літні місяці неможливо. Досягненням музею є гармонійне застосування техніки, вона доповнює експозицію, а не підміняє її, крім того, ці засоби не перевищують необхідного обсягу.

Створення веб-ресурсів музею розпочалося в 2004 р.. Наявність власної електронної пошти значною мірою полегшує зворотний зв'язок із суспільством і сприяє розширенню уявлення адресатів щодо основних просвітніх послуг музею, екскурсій, лекцій, масових заходів тощо. Створення власного веб-сайту надає можливість НМГО і ВС активно пропонувати свої послуги у мережі Інтернет. На його сторінках можна знайти відомості щодо об'єктів музею, його діяльності, вартості екскурсійних

послуг, переліку лекційних проектів, музейних свят (“Прапори Слави”, День Історичного бульвару) тощо. В оновленому 2010 р. сайті заплановано здійснення віртуальних екскурсій Панорамою та Діорамою [9]. Власні веб-ресурси поширені серед українських музеїв. Музейні діячі добре розуміють, що без них складно донести до теоретичного споживача їх музейного продукту об'єктивну інформацію про свою установу. Так, є й інші ресурси, де можна знайти загальну інформацію про музеї, але вона не завжди об'єктивна. З власного досвіду щодо аналізу відомостей на таких сайтах з історії Панорами “Оборона Севастополя 1854—1855 рр.”, інших об'єктів музею, музею в цілому, необхідно зазначити — у кращому випадку ця інформація переписана з видань НМГО і ВС, на таких ресурсах рідко є контактна інформація для замовлення послуг музею, часто вона вже давно не відповідає дійсності. На тому ж “Музейному просторі” розміщено відомості про Музей Севастопольської Червонопрапорної комсомольської організації як про існуючий музей. Він знаходився в структурі МГО і ВС (назва музею до 2008 р.), але, на жаль, припинив своє існування ще 1991 р. [2]. Музей же зацікавлений у тому, щоб люди отримали про нього якомога повнішу інформацію, яка допомогла б їм стати відвідувачами його заходів. Тому саме розвиток власних музейних ресурсів зможе вивести музеї у простір Інтернету та наблизити до них віддалених відвідувачів. На нашу думку, НМГО і ВС дуже активно розвивається на цьому шляху.

Щодо використання новітніх технологій у видавничій діяльності, то тут можна зазначити наступне: з 2004 р. підготовка макетів нових видань музею повністю відбувається на власній комп'ютерній техніці. До цього процесу входить набір рукописів, сканування та добір цифрових ілюстрацій, допомогою спеціальних комп'ютерних програм з ілюстраціями, комп'ютерна верстка, виготовлення макету обкладинки. Видання виконують просвітню функцію таким чином: рекламують об'єкти та заходи музею; пропагують історію м. Севастополя, знайомлять з музейними предметами (наприклад, у книзі “Севастопольській панорамі 100 років” опубліковані у повному їх об-

сязі ряд документів щодо історії панорами та наведені зразки відгуків відвідувачів після її огляду [8, 239–243, 270–287]). При підготовці путівника по Діорамі “Штурм Сапун-гори 7 травня 1944 р.” було опубліковано багато фронткових фотознімків, зокрема форсування Північної бухти військами 2-ї гвардійської Армії 9 травня 1944 р.” [7, 93].

Крім того, музеєм з 2005 р. запропоновано розповсюдження цифрових копій фільму “Севастопольській панорамі 100 років”, який користується значним попитом у відвідувачів.

Отже, можна стверджувати, що НМГО і ВС дуже активно впроваджує у просвітню діяльність новітні комп’ютерні технології, до того ж впровадження гармонійно поєднується з традиційними формами такої діяльності. Одночасно масштаб розповсюдженості таких приладів доводить, що їх ще недостатньо. Важливим питанням ще залишається справа подальшої комп’ютеризації всіх підрозділів та вдосконалення вже існуючої техніки.

Поки ще недостатньо проводиться лекцій з використанням відеорядків (для багатьох тем такі рядки або не виготовлені, або не проведено сканування ілюстративного матеріалу). При використанні електронних екскурсій та аудіогіда ще виникають проблеми технічної недосконалості їх забезпечення, оскільки ринок таких послуг в Україні ще не розвинутий. Так, поки цим питанням займається практично тільки лабораторія “Динамічні моделі”, яка тільки на початку освоєння цих приладів, фактично НМГО і ВС був першою базою для їх випробування й тому його прилади вже потребують вдосконалення. Але це залежатиме від того, як буде продовжена співпраця з постачальником. Впливають на рівень використання новітніх технологій у музеї також і фінансові питання.

Аналіз форм та рівня використання новітніх технологій у НМГО і ВС, їх проблем

надає можливість сформулювати наступні перспективи розвитку таких технологій у музеї. Короткотермінові — вдосконалення власної комп’ютерної техніки, завершення комп’ютеризації в музеї, продовження формування цифрової бази даних музею (текстової та зображень), збільшення обсягу мультимедійних презентацій для читання лекцій та проведення масових музейних заходів (вечори, заняття в музеї тощо). Середньотермінові — покращення якості електронних екскурсій, оголошень, озвучень експозицій у співпраці з фахівцями, розширення їх впровадження на всіх об’єктах та виставках музею, застосування відеозасобів на експозиції, розширення цифрової фільмотеки музею, постійне вдосконалення веб-ресурсів музею, його віртуальних турів, поява та розвиток віртуальних лекцій та музейних занять. Тривалі — поява та розвиток так званих інформаційних кіосків у музеї, розсилка за замовленнями електронних версій просвітніх заходів музею через мережу Інтернет, перенесення електронних супроводів на вуличні експозиції, поява в музеї таких технологій, з допомогою яких було б можливо використовувати мультимедійні презентації за будь-яких умов тощо.

Проаналізувавши всі обставини використання новітніх технологій у НМГО і ВС, сформулювавши можливі перспективи їх розвитку щодо його просвітництва, ми зробили наступні **висновки**: використання таких технологій у просвітній діяльності НМГО і ВС, здійснюється на якісному рівні, воно допомагає музею постійно розширювати коло користувачів свого музейного продукту. Деякі напрями технологізації своєї діяльності НМГО і ВС освоїв одним з перших серед музеїв України.

Досвід НМГО і ВС у справі впровадження новітніх технологій у музейне просвітництво доводить, що при гармонійному їх використанні вони сприяють розвитку музейництва.

Література:

1. Науковий архів НМГО і ВС. — Ф. 2. — Оп. 2. — Спр. 1782 (Отчет о работе МГООС за 2007 р.) — 43 арк.
2. Никитина И. В. Текст экскурсии “Севастополь в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.” – 20 арк. // Власний архів автора.
3. Повідомлення комп’ютерного відділу НМГО і ВС
4. Сапун-гора. Путеводитель / Музей героической обороны и

- освобождения Севастополя. — Симферополь: “Издательство «ПолиПРЕСС»”, 2006.—160 с.
5. Севастопольской панораме 100 лет. — [Ред.-сост. М.П. Апошанская]. — Симферополь: Полипресс. — 2005. —320 с., ил. — ISBN 966-96249-1-6.
6. www.sev-museum-panorama.com